

THOMAS ANDERBERG

Det förrädiskt svåra

Några kommentarer till Stefan Erikssons inlägg

Det ligger något i Stefan Erikssons inledande anmärkning att filosofer ibland förenklar saker och ting. Stefan Eriksson använder sig av just den metoden i sitt svar till mig – åtskilligt av det jag tog upp förblir obesvarat (bland annat resonemangen om ateisters förståelse av religion), annat avfärdas efter att ha karikerats. Men Stefan Eriksson tycks annars snarare lida av denna sjukas motpol: behovet att krångla till. Det beror inte alls på filosofisk oförmåga, snarare på ett filosofiskt program som framstår som besynnerligt.

Wittgenstein gjorde det klart att han ansåg att alla, eller åtminstone så gott som alla, filosofiska problem bestod i språkliga missförstånd (som kunde undanröjas). Nu skriver Stefan Eriksson, apropå mina resonemang om filosofins uppgift, att ”den förståelse som Wittgenstein talar om är en specifik filosofisk förståelse vars innebörd ges av det filosofiska problem denna förståelse har till uppgift att upplösa”. Eftersom formuleringen inte är glasklar fortsätter Eriksson: ”Det innebär att man i någon mening måste starta i det filosofiska problem som sysselsätter Wittgenstein om man skall ha någon möjlighet att förstå dennes filosofi”. Men anspråken i Eriksson avhandling var mer vittfamnande än så, exempelvis när han talar om ”filosofins uppgift” (s 155). På flera ställen i Erikssons avhandling antyder Eriksson att det han – i Wittgensteins efterföljd – anför utgör ett reformatoriskt program för filosofin. Att det är oanvändbart, rent av skadligt, var vad jag försökte visa i min artikel.

Eriksson gör det inte lätt för den som vill diskutera hans arbete. ”För Anderberg tycks saken klar, en filosof som sysselsätter sig med religion har att presentera ett antal teser om t ex Gud vilka väsentligen bör beröra sanningsfrågor, teser som sedan skall diskuteras vidare av andra filosofer.” Även bortsett från att den satsen innehåller en genera-

lisering som dessutom är felaktig – en dödssynd som uppenbarligen bara wittgensteinianer får begå – säger den åtskilligt om den wittgensteinska metodens vanskligheter, och bekräftar den karaktäristik jag – i smått ironisk ton – avslutningsvis gav av den trosvissa attityden. Får Eriksson bestämma ska här inte diskuteras; nej här ska begrundas, och antingen följer man författaren i hans vindlande vandring eller så tiger man. Att han så förtrytsamt avfärdar filosofisk debatt är måhända överraskande, men framstår som rimligt i förhållande till karaktären i hans arbete.

Nu framhöll jag att det jag försökte lyfta fram inte var fastslagna teser. De ”teser” jag drog fram var enbart framtagna i avsikt att tydliggöra framställningen. Med den bundenhet till Wittgensteins tänkande som Eriksson också i sitt svar ger prov på blir det lätt att kringgå alla invändningar, för övrigt på ett sätt som påminner om somliga apologeters bladdrande i bibeltexterna. I trångmål finns det alltid ett annat textställe att ta till. Att fraser, såväl inom som utom religionen, ofta är kontextberoende och förändrar karaktär efter tid och rum, är känt, och Eriksson vinner inte mycket genom att än en gång och synnerligen ordrikt exemplifiera detta; det är en trivial insikt. Men Eriksson tycks inte själv hålla den insikten i minnet när det gäller de synpunkter jag framfört. När jag – med citat och hänvisningar – påpekar att definitioner av *centrala religiösa begrepp* inte låter sig göras enligt det wittgensteinska synsätt som Eriksson exemplifierar svarar Eriksson med att hänvisa till ett annat resonemang som gäller ”superdefinitioner”. Och då jag utifrån ett konstaterande av vad Erikssons resonemang implicit resulterar i när det gäller begrepp som ”religiös tro”, avfärdar Eriksson detta med att slå fast att han angivit att han inte avser detta. Gott nog, men man når inte alltid det man avser.

Men det finns allvarligare saker än så. Stefan Erikssons resonemang om religionsdiskussionens möjlighet framförs i så dunkla ordalag att jag misstänker att han menar att endast troende kan diskutera det som finns i trons sfär. I sitt svar skriver Eriksson att

Om inte människor erfor känslor av tacksamhet inför livet skulle tal om en ’god skapare’ knappast kunna göras begripligt. Att sådana ’interna’ responser som jag här talat om är vad som ’möjliggör’ en diskussion innebär att de har begreppslig prioritet.

Eftersom filosofin, enligt Eriksson, bara kan ge svar på frågor som rör

begreppslig prioritet, betyder det att pessimistiska tvivlare inte kan diskutera trosfrågor. Den religiösa frizonen har omgetts med en rejäl kriticirkel. Endast troende av olika schatteringar kan föra en diskussion om trons frågor. – Detta är i alla fall ett substantiellt påstående, värt att ta fasta på. Men om det verkligen motsvarar Erikssons uppfattning blir implikationerna synnerligen vida, och jag är inte säker på att han skulle vilja förfäktat den åsikten i ett svalt ögonblick.

Avslutningsvis två korta kommentarer. Wittgensteins resonemang om rädsla och beteende återfinns på spridda ställen i *Filosofiska undersökningar*, del II (i synnerhet avsnitt ix), och anknyter på ett påfallande sätt till det William James skriver i *The Principles of Psychology*, nämligen att "the bodily changes follow directly the perception of the exciting fact" (London 1950, del II, s 450); det är här man finner exemplet med rädslan i relation till löpandet (Wittgenstein använder i stället "rop" och "rysningar" som exempel, medan Eriksson återvänder till springandet, s 206).

När jag citerar Erikssons resonemang om Wittgensteinska religionsfilosofi talar jag om hans "genomgång" (underförstått av den Wittgensteinska religionsfilosofin). Eftersom Eriksson ändå bedriver en filosofi i enlighet med Wittgensteinska metoder är det givetvis frestande att applicera karaktäristiken på Eriksson själv. Om nu inte Eriksson tror sig komma med något *radikalt* nytt – i förhållande till kolleger inom och utom landet – kan citatet läsas som en utgångspunkt för den egna verksamheten, i synnerhet mot bakgrund av de resonemang om religionsfilosofins uppgift som Eriksson presenterar.